

Qazaqstan Respublikasy Zańnama
jáne quqqytyq aqparat institútynyń

JARSHYSY

gylymi-quqqytyq jýrnal №2 (73)-2023

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒССҚК 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - з.ғ.к., Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері (Астана, Қазақстан) –
(төраға)
Абайділинов Е.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. – LL.M (Астана,
Қазақстан)
Ишекков К.А. - з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Қалиева А.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Қаржаубаев С.С. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Князова А.Ж. – LL.M (Астана, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Мұрзашев Қ.Т. – (Астана, Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Салықова Д.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қызығызстан)

Редактор – **Қолғубаева Г.Б.**
Беттеуші – **Оспанов М.Т.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы үзәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ., Жеңіс даңғ.,
15А., тел.: 8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы.....7

Мемлекет және құқық теориясы

А.И. БИРМАНОВА, Д.К. РУСТЕМБЕКОВА,
А.А. НУКУШЕВА Негізгі мәдени құқықтарды іске асыру
тетігі 13

Конституциялық және әкімшілік құқық

Э.С. МАЙШЕКИНА, М.К. АБДРАХМАНОВ,
Е.В. ДУШЕЧКИНА Қазақстан Республикасында жергілікті
өзін-өзі басқарудың қалыптасуы мен дамуын құқықтық
талдау 22

Б.О. АЛТЫНБАСОВ, А.Р. БАЯНБАЕВА (Бристоль,
Ұлыбритания) Академиялық ұтқырлықтың жергілікті
туризмнің дамуына ықпалы: саяси және құқықтық
аспектілері 31

М.С. БИСАЛИЕВ, К.Н. ШАКИРОВ Заңды тұлғалардың
жеке деректері – киберкеңістікте құқықтық қорғаудың
арнайы объекті ретінде 42

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Д.Б. РАЗИЕВА, Е.М. АЙТҚАЗИН, М.А. АМИРОВА
Қазақстан Республикасында медицина қызметкерлерінің
кәсіби жауапкершілігін сақтандыру..... 53

Э.Б. АБЛАЕВА, А.Р. ЕНСЕБАЕВА, А.Т. ИСМАГУЛОВА,
М.А. УТАНОВ, Қазақстанның өркениеті мен
сот өндірісінде істер мен дауларды реттеу (жетістіктер,
мәселелер, келешегі)..... 63

Д.Н. БЕКЕЖАНОВ, Ғ.Б. АХМЕТ, К.А. ДЖУМАБАЕВА
Климатты қорғау ұғымының теориялық және заңнамалық
аспектілері 77

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

М.М. КУЛБАЕВА, А.Н. АХПАНОВ Халықаралық
стандарттар, тергеу сатысында сот бақылауының шетелдік
заңнамалық тәжірибесі 86

Б.М. ИМАШЕВ Маман мен сот сарапшысының
қызметінде қылмыстық сот ісін жүргізу қағидаттарын іске
асыру: проблемалар мен перспективалар. 2 бөлім. 97

К.Ә. БӘКІШЕВ, А.Х. ФЕТҚҰЛОВ Жарылыс қаупі бар
объектілерде қауіпсіздік қағидаларын бұзу: Қазақстан
Республикасы Қылмыстық кодексінің 281-бабындағы жаңа
редакцияның ерекшеліктері 108

Е.В. МИЦКАЯ Сыбайлас жемқорлыққа
қылмыстық-құқықтық құралдармен қарсы іс-қимыл..... 117

Ә.М. СЕРАЛИЕВА, Н.С. ДОСЫБЕКОВ Жедел-ізвестіру
қызметі қызметкерлерін психологиялық даярлаудың негізгі
бағыттары 128

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Мүгедек адамдардың құқықтарын қорғаудың халықаралық-құқықтық стандарттары: Қазақстанда және шет елдерде енгізудің кейбір аспектілері	137
Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ, А.Н. ЕРҒАЛИМОВА Мүмкіндік шектеуі балалары бар жұмыскерлердің толық емес жұмыс күні туралы ХЕҰ-ның №175 Конвенциясы нормаларын Қазақстан заңнамасына имплементациялау	148
М.А. АХМАДИ, С. НАРТ (Измир, Түркия) ICSID Конвенциясына сәйкес инвестициялық дауларды төрелікте шешудің тәртібі (Инвестициялық дауларды шешудің халықаралық орталығы)	159
Д.Ө. БАЙТӨҚАЕВА, Ф. АХИЛЛЕС (Париж, Франция) Әуе және ғарыш кеңістігінің құқықтық режимін реттеу саласындағы халықаралық заң шығару тәжірибесі	168
Р.Р. ЧАХОР (Краков, Польша) Польша Республикасындағы ұлттық азшылықтардың мәртебесін құқықтық реттеу	176

Құқықтық мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Ф. ҚАЗБАЕВА Қазақстан Республикасындағы медиацияны құқықтық реттеу.....	183
В.Т. КОНУСОВА Конституциялық мониторинг ұлттық құқықтық жүйені жасампаз дамыту құралы ретінде.....	193
К.Е. ИСМАҒҰЛОВ, Н.Н. ТУРЕЦКИЙ Арнаулы мемлекеттік органдар туралы заңнаманы жетілдірудің кейбір мәселелері	204
Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА, Ж.Е. САДЫҚАНОВА «Қазақстан Республикасының халықаралық шарттары туралы» заңның тиімділігін талдау	213

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан

А.А. МЕДИНАЕВА Қазақ тіліндегі кейбір терминдердің мәселелеріне орай.....	222
---	-----

Жас ғалым мінбері

Э.М. МҰРАТОВА Мүгедектерді әлеуметтік қамсыздандыруды құқықтық реттеудің кейбір аспектілері	228
А.Б. САТАЕВА Англия мен Қазақстанның азаматтық процесінде дәлелдемелерді ашудың кейбір теориялық және құқықтық аспектілері туралы	234
Э.С. КУАНДЫҚОВА Қазақстан Республикасының агроөндірістік кешенін мемлекеттік басқару: құқықтық реттеудің мәселелері	243
М.К. РАКЫМБАЕВА Өзіне-өзі қол жұмсауға жеткізгені үшін қылмыстық жауаптылық туралы құқықтық нормаларды жетілдіру	253

«Жаршының» архивтегі беттері

Е.Т. БАЙМОЛДИНОВА PhD М.Х. Хасеновтің «О результатах анализа законодательства Республики Казахстан о государственных гарантиях равных возможностей мужчин и женщин» атты ғылыми жарияланымына қайта оралғанда	259
ЗҚАИ-ның ғылыми қызметі туралы ақпарат	264

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой
информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №2 (73)-2023

Учредитель и издатель:

РГП на ПХВ «Институт законодательства
и правовой информации
Республики Казахстан»

Издается с 2006 года

Все материалы журнала размещаются на
сайте www.zqai.kz

Включен в перечень изданий для публикации
основных научных результатов диссертаций
по юридическим наукам

(Приказ КОКСОН МОН РК №38
от 14.02.2022 г.)

Состав Редакционного совета

Сарпеков Р.К. – к.ю.н., Заслуженный
деятель Казахстана (Астана, Казахстан) –
(председатель)

Абайдельдинов Е.М. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)

Абызов Р.М. – д.ю.н. (Барнаул, Россия)

Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)

Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Мельник Р.С. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)

Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Рахметов С.М. – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Малиновский В.А. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)

Унзила Шапак – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Главный редактор

Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)

Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)

Джангарашев Р.М. – LL.M (Астана,
Казахстан)

Ишеков К.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)

Калиева А.У. – (Астана, Казахстан)

Каржаубаев С.С. – к.ю.н. (Астана, Казах-
стан)

Князова А.Ж. – LL.M (Астана, Қазақстан)

Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)

Мурзаев К.Т. – (Астана, Казахстан)

Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)

Примашев Н.М. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)

Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Камено-
горск, Казахстан)

Салыкова Д.О. – (Астана, Казахстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)

Редактор – Колтубаева Г.Б.

Верстка – Оспанов М.Т.

Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке

на учет СМИ № 17761-Ж
от 25.06.2019 г. Комитета информации
Министерства информации и коммуникаций
Республики Казахстан (Первичная постановка
на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан, 010000,

г. Астана, пр. Победы, 15А,

тел.: 8 (7172) 26-61-22

www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru

institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции9

Теория государства и права

**А.И. БИРМАНОВА, Д.К. РУСТЕМБЕКОВА,
А.А. НУКУШЕВА** Механизм реализации основных
культурных прав 13

Конституционное и административное право

**Э.С. МАЙШЕКИНА, М.К. АБДРАХМАНОВ, Е.В.
ДУШЕЧКИНА** Правовой анализ формирования и развития
местного самоуправления в Республике Казахстан22

Б.О. АЛТЫНБАСОВ, А.Р. БАЯНБАЕВА (Бристоль,
Великобритания) Влияние академической мобильности
на развитие местного туризма: политические и правовые
аспекты.....31

М.С. БИСАЛИЕВ, К.Н. ШАКИРОВ Персональные
данные юридических лиц как возможный особый объект
правовой охраны в киберпространстве42

Гражданское и гражданско-процессуальное право

Д.Б. РАЗИЕВА, Е.М. АЙТКАЗИН, М.А. АМИРОВА
Страхование профессиональной ответственности
медицинских работников в Республике Казахстан53

**Э.Б. АБЛАЕВА, А.Р. ЕНСЕБАЕВА, А.Т. ИСМАГУЛОВА,
М.А. УТАНОВ** Урегулирование дел и споров в цивилистике
и судопроизводстве Казахстана (достижения, проблемы,
перспективы)63

Д.Н. БЕКЕЖАНОВ, Ф.Б. АХМЕТ, К.А. ДЖУМАБАЕВА
Теоретические и законодательные аспекты понятия охраны
климата77

Уголовное право и уголовный процесс

М.М. КУЛБАЕВА, А.Н. АХПАНОВ Международные
стандарты, зарубежный законодательный опыт судебного
контроля в стадии расследования86

Б.М. ИМАШЕВ Реализация принципов уголовного
судопроизводства в деятельности специалиста и судебного
эксперта: проблемы и перспективы. Часть 2.....97

К.А. БАКИШЕВ, А.Х. ФЕТКУЛОВ Нарушение правил
безопасности на взрывоопасных объектах: особенности
новой редакции ст. 281 Уголовного кодекса Республики
Казахстан 108

Е.В. МИЦКАЯ Противодействие коррупции уголовно-
правовыми средствами117

Э.М. СЕРАЛИЕВА, Н.С. ДОСЫБЕКОВ Основные
направления психологической подготовки сотрудников
оперативно-розыскной деятельности128

Международное право и сравнительное правоведение

Р.К. САРПЕКОВ Международно-правовые стандарты защиты прав лиц с инвалидностью: некоторые аспекты внедрения в Казахстане и зарубежных странах	137
Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ, А.Н. ЕРГАЛИМОВА Имплементация норм Конвенции МОТ №175 о неполном рабочем времени для работников, имеющих детей с инвалидностью, в законодательство Казахстана	148
М.А. АХМАДИ, С. НАРТ (г. Измир, Турция) Арбитражная процедура решения инвестиционных споров в соответствии с конвенцией ICSID (Международный центр по разрешению инвестиционных споров)	159
Д.У. БАЙТУКАЕВА, Ф. АХИЛЛЕС (г. Париж, Франция) Международный законодательный опыт в сфере регулирования правового режима воздушного и космического пространства	168
Р.Р. ЧАХОП (г. Краков, Польша) Правовое регулирование статуса национальных меньшинств в Республике Польша	176

Правовой мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Г. КАЗБАЕВА Правовое регулирование медиации в Республике Казахстан	183
В.Т. КОНУСОВА Конституционный мониторинг как инструмент созидательного развития национальной правовой системы.....	193
К.Е. ИСМАГУЛОВ, Н.Н. ТУРЕЦКИЙ Некоторые вопросы совершенствования законодательства о специальных государственных органах	204
Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА, Ж.Е. САДЫКАНОВА Анализ эффективности закона «О международных договорах Республики Казахстан»	213

Из практики законотворчества на государственном языке

А.А. МЕДИНАЕВА К вопросам некоторых терминов на казахском языке	222
---	-----

Трибуна молодого ученого

Э.М. МУРАТОВА Некоторые аспекты правового регулирования социального обеспечения инвалидов	228
А.Б. САТАЕВА О некоторых теоретических и правовых аспектах раскрытия доказательств в гражданском процессе Англии и Казахстана	234
Э.С. КУАНДЫКОВА Государственное управление агропромышленным комплексом Республики Казахстан: проблемы правового регулирования	243
М.К. РАКЫМБАЕВА Совершенствование правовых норм об уголовной ответственности за доведение до самоубийства	253

Архивные страницы «Вестника»

Е.Т. БАЙМОЛДИНОВА Возвращаясь к научной публикации PhD М.Х. Хасенова «О результатах анализа законодательства Республики Казахстан о государственных гарантиях равных возможностей мужчин и женщин»	259
--	-----

Информация о научной деятельности ИЗПИ	267
---	------------

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №2 (73)-2023

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – c.j.s., Honored Worker of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan) – (Chairman)
Abayeldinov E.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Barnaul, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Malinovski V.A. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members

Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Dzhangarashev R.M. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Ishekov K.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Kaliev A.U. – (Astana, Kazakhstan)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Karzhaubaev S.S. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Kiyazova A.Zh. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Murzashiev K.T. – (Astana, Kazakhstan)
Nurmagambetov R.G. – PhD (Chelyabinsk, Russian)
Primashev N.M. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)
Salykova D.O. – (Astana, Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)

Editor – **Koltubaeva G.B.**
Layout – **Ospanov M.T.**
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, Zhenis ave., 15A,
tel.: 8(7172)26-61-22

www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial	11
Theory of State and law	
A.I. BIRMANOVA, D.K. RUSTEMBEKOVA, A.A. NUKUSHEVA Mechanism for the realization of basic cultural rights	13
Constitutional and Administrative Law	
E.S. MAISHEKINA, M.K. ABDRAKHMANOV, E.V. DUSHECHKINA Legal analysis of the formation and development of local self-government in the Republic of Kazakhstan	22
B.O. ALTYNBASSOV, A.R. BAYANBAYEVA (Bristol, UK) Impact of academic mobility on the development of local tourism: political and legal aspects.....	31
M.S. BISSALIYEV, K.N. SHAKIROV Personal data of legal entities as a potential special object of legal protection in cyberspace	42
Civil and Civil Procedure Law	
D.B. RAZIEVA, Y.M. AYTKAZIN, M.A. AMIROVA Professional liability insurance of medical workers in the Republic of Kazakhstan	53
E.B. ABLAEVA, A.R. ENSEBAYEVA, A.T. ISMAGULOVA, M.A. UTANOV Settlement of cases and disputes in civil law and proceedings in Kazakhstan (achievements, problems and prospects)	63
D.N. BEKEZHANOV, G.B. AKHMET, K.A. JUMABAYEVA Theoretical and legislative aspects of the concept of climate protection	77
Criminal law and Criminal procedure	
M.M. KULBAEVA, A.N. AHPANOV International standards, foreign legislative experience of judicial control in the investigation stage	86
B.M. IMASHEV Implementation of the principles of criminal justice in the activities of a specialist and a forensic expert: problems and prospects. Part 2	97
7K.A. BAKISHEV, A. KH. FETKULOV Violation of safety rules at explosive objects: features of the new edition of art. 281 of the Criminal code of the Republic of Kazakhstan	108
E.V. MITSKAYA Countering corruption by criminal law means	117
A.M. SERALIYEVA, N.S. DOSSYBEKOV The main directions of psychological training of employees of the operational and investigative activities	128

International law and Comparative law

R.K. SARPEKOV International legal standards for the protection of the rights of persons with disabilities: some aspects of implementation in Kazakhstan and foreign countries137

Y.M. ABAIDELDINOV, A.N. YERGALIMOVA Implementation of the norms of ILO convention no.175 on part-time work for workers with children with disabilities into the legislation of Kazakhstan148

M.A. AKHMADI, S. NART (Izmir, Turkey) Arbitration procedure for resolving investment disputes in accordance with the ICSID convention (the International centre for settlement of investment disputes)159

D.U. BAITUKAYEVA, PH. ACHILLEAS (Paris, France) International legislative experience in the sphere of regulation of airspace and outer space legal regime168

R.R. CZACHOR (Poland, Krakow) The legal status of national minorities in the Republic of Poland 176

Legal monitoring

S.I. KLIMKIN, A.G. KAZBAYEVA Legal regulation of mediation in the Republic of Kazakhstan183

V.T. KONUSOVA Constitutional monitoring as a tool for constructive development of the national legal system193

K.E. ISMAGULOV, N.N. TURETSKIY Some issues of improving the legislation on special state bodies204

E.N. KALIAKPEROVA, ZH.Y. SADYKANOVA Analysis of the effectiveness of the law «On international treaties of the Republic of Kazakhstan»213

From the lawmaking practice in the official language

A.A. MEDINAYEVA To the questions of some terms in the kazakh language.....222

Young researchers' tribune

E.M. MURATOVA Some aspects of the legal regulation of social security for the disabled228

A.B. SATAYEVA On some theoretical and legal aspects of disclosure of documents in civil proceedings in England and Kazakhstan234

E.S. KUANDYKOVA State administration of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan: problems of legal regulation243

M.K. RAKYMBAEVA Improvement of legal norms on criminal liability for incitement to suicide253

The archive pages of the «Bulletin»

Y.T. BAIMOLDINOVA Returning to the scientific article by PhD M.KH. Khassenov «On the results of the analysis of legislation of the Republic of Kazakhstan on state guarantees of equal rights and equal opportunities of men and women».....259

Information about the scientific activities of ILLI RK.....264

УДК: 347.211

АКАДЕМИЯЛЫҚ ҰТҚЫРЛЫҚТЫҢ ЖЕРГІЛІКТІ ТУРИЗМНІҢ ДАМУЫНА ЫҚПАЛЫ: САЯСИ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Бақыт Өмірханұлы Алтынбасов¹

Құқық және әлеуметтік ғылымдар факультетінің докторанты, Бристоль Университеті, Ұлыбритания, заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, e-mail: altynbasov@yandex.ru

Әйгерім Рақымғалиқызы Баянбаева

Құқық және әлеуметтік ғылымдар факультетінің докторанты, Бристоль Университеті, Ұлыбритания, заң ғылымдарының магистрі, e-mail: di18366@bristol.ac.uk

Аннотация. Қазақстанның жоғары білім саласындағы ұлттық даму стратегиясы негізінен жоғары білімді интернационализациялау және әлемдік білім кеңістігіне шығуға бағытталған. Осы орайда студенттер мен оқытушылардың академиялық ұтқырлығы мемлекет пен жоғары оқу орындары тарапынан кеңінен қолдау тауып отыр. Бұл мақалада академиялық ұтқырлықтың жергілікті туризмге қаншалықты ықпалы бар екені туралы талданды. Мемлекеттің туризм және жоғары білім саласындағы негізгі құжаттары мен қолданыстағы заңнамасына талдау жасалды. Сондай-ақ, туризм және жоғары білім саласындағы халықаралық ұйымдар мен үкіметтік емес ұйымдардың есептері, эксперттердің арнайы баяндамалары, ғалымдардың зерттеу жұмыстарының нәтижелері зерттеу жұмысына негіз болды. Зерттеу нәтижесінде жергілікті туризмді дамытуға мемлекет тарапынан қолдау көрсетіліп, құқықтық тұрғыдан мүмкіндіктер жасалып отырғаны көрсетілді. Қазақстан Республикасының Үкіметі ұсынған басым бағыттар бойынша арнайы экономикалық аймақтарды бекіту еліміздің жекелеген өңірлерінде академиялық ұтқырлықты күшейту арқылы жергілікті туризмді дамытуға мүмкіндік деп табылды. Еліміздің жекелеген өңірлерінде халықаралық университеттік кампустарды құру туризмнің дамуында маңызды рөл атқарады деген болжам жасалды. Нәтижесінде, Қазақстанның өңірлеріндегі туристік және тарихи ескерткіштер, табиғи қорықтар дамытылып, өңірлердің экономикасы мен халықтың әлеуметтік, білім және мәдени жағдайы дұрысталады деген ұсыныстар жасалды. Бұл тұжырымдардың негізінде Қазақстан Республикасының туризм және жоғары білім саласындағы негізгі стратегиясы мен заңнамасы дұрыс қалыптасып жатқанын көрсетіп отыр. Алайда, заңнама мен мемлекеттің саясатын жүзеге асыруда атқарушы билік пен жоғары оқу орындары тарапынан белсенді әрекеттер талап етілетінін көрсетіп отыр. Сонымен қатар, бұл жұмыстың нәтижелері осы тақырыптың төңірегінде зерттеу жасайтын ізденушілерге негіз болады деген ой бар.

Ключевые слова: туризм, заңнама, академиялық ұтқырлық, университет кампустар, Қазақстан.

ВЛИЯНИЕ АКАДЕМИЧЕСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ НА РАЗВИТИЕ МЕСТНОГО ТУРИЗМА: ПОЛИТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

Бахыт Омирханович Алтынбасов

Докторант факультета права и социальных наук Бристольского университета, Великобритания, кандидат юридических наук, доцент, e-mail: altynbasov@yandex.ru

Айгерим Рақымғалиевна Баянбаева

Докторант факультета права и социальных наук Бристольского университета, Великобритания, Магистр права, e-mail: di18366@bristol.ac.uk

¹ Хат-хабарларға арналаган автор

Аннотация. Национальная стратегия развития Казахстана в сфере высшего образования направлена на интернационализацию высшего образования и вхождение в мировое образовательное пространство. В связи с этим академическая мобильность студентов и преподавателей широко поддерживается государством и высшими учебными заведениями. В данной статье анализируется влияние академической мобильности на развитие местного туризма. Проведен анализ основных стратегических документов и действующего законодательства в сфере туризма и высшего образования. Также в основу научно-исследовательской работы легли отчеты международных организаций и неправительственных организаций в сфере туризма и высшего образования, специальные доклады экспертов, результаты научно-исследовательской работы ученых. В результате исследования было показано, что развитие местного туризма поддерживается государством и создаются правовые основы. Установлено, что утверждение специальных экономических зон по приоритетным направлениям, предложенным Правительством Республики Казахстан, является возможностью развития местного туризма за счет усиления академической мобильности в отдельных регионах страны. Показано, что создание международных университетских городков в некоторых регионах страны сыграет важную роль в развитии туризма. В результате были внесены предложения по развитию туристско-исторических памятников, природных заповедников в регионах Казахстана, улучшению экономики регионов и социально-образовательного и культурного положения населения. На основании этих выводов показано, что основная стратегия и законодательство Республики Казахстан в сфере туризма и высшего образования формируются правильно. Однако, требуются активные действия со стороны исполнительной власти и высших учебных заведений в реализации законодательства и государственной политики. Кроме того, предполагается, что результаты этой работы послужат основой для исследователей, которые проводят исследования по этой теме.

Түйін сөздер: туризм, законодательство, академическая мобильность, университетские городки, Казахстан.

IMPACT OF ACADEMIC MOBILITY ON THE DEVELOPMENT OF LOCAL TOURISM: POLITICAL AND LEGAL ASPECTS

Bakhyt Omirkhanovich Altynbasov

Doctoral student of the Faculty of Law and Social Sciences, University of Bristol, UK, PhD in Law, Associate Professor; e-mail: altynbasov@yandex.ru

Aigerim Rakymgalievna Bayanbayeva

Doctoral student in the Faculty of Law and Social Sciences, University of Bristol, UK, LL.M, e-mail: di18366@bristol.ac.uk

Abstract. The national development strategy of Kazakhstan in higher education is aimed at the internationalization of higher education and entry into the global educational space. In this regard, the academic mobility of students and academic staff is widely supported by the state and higher education institutions. This article analyses the impact of academic mobility on local tourism. The analysis of the main strategic documents and the current legislation in the field of tourism and higher education was carried out. Also, the basis of the research work was the reports of international organizations and non-governmental organizations in the field of tourism and higher education, special reports of experts, and the results of the research work of scientists. As a result of the study, it was shown that the development of local tourism is supported by the state and legal opportunities are created. It has been established that the approval of special economic zones in priority areas proposed by the government of the Republic of Kazakhstan is an opportunity for the development of local tourism by strengthening academic mobility in certain

regions of the country. It was assumed that the creation of international campuses in some regions of the country would play an important role in the development of tourism. As a result, proposals were made to develop tourist and historical monuments, and nature reserves in the regions of Kazakhstan, and improve the economy of the regions and the socio-educational and cultural status of the population. Based on these findings, it is shown that the main strategy and legislation of the Republic of Kazakhstan in the field of tourism and higher education are formed correctly. However, it shows that active actions are required on the part of the executive authorities and higher education institutions in the implementation of legislation and state policy. In addition, it is expected that the results of this work will serve as a basis for researchers who conduct research on this topic.

Keywords: *tourism, legislation, academic mobility, university campuses, Kazakhstan.*

DOI: 10.52026/2788-5291_2023_73_2_31

Кіріспе

Туризм индустриясы жаһандануға байланысты әлемдік экономиканың ең жылдам дамып келе жатқан секторларының бірі болып табылады². Қазақстан дамушы мемлекет ретінде де Орталық Азия елдері арасында туризм бойынша көшбасшы болып, әлемдік деңгейге шығуды мақсат етіп отыр. Үкімет кейбір облыстар мен қалаларды басым туристік бағыт ретінде анықтап, енді халықаралық және ұлттық туристер санын арттыруды көздеп отыр³. Бұл мақала Мемлекеттік бағдарлама мен басқа да құқықтық актілерді талдау арқылы Қазақстанның академиялық туризмдегі мемлекеттік саясатын анықтауға талпыныс болып табылады. Жаңа бизнес инвестициялары үшін туристік индустрияның тартымдылығын арттыру үшін үкімет қандай қадамдар жасап жатқанын анықтау көзделіп отыр. Басым инвестициялық жобаларға инвестициялық преференциялар беру және еліміздің жекелеген аймақтарында қызметтің басым түрлеріне арнайы экономикалық аймақ режимін енгізу туризм саласына қалай әсер етуі мүмкін екені қарастырылады. Сондай-ақ, академиялық ұтқырлық пен халықаралық университеттік кампусстар мен әлемдік деңгейдегі университеттердің филиалдарын ашудың академиялық туризмді дамытуға әсерін анықтау көзделеді. Дегенмен, халықаралық ұйымдардың сарапшылары мен туризмді зерттеушілер атап өткендей, бұл тақырыпқа бірнеше зерттеулер жүргізілді, олар әдебиеттерге шолу бөлімінде бөлек талданады. Сондықтан да, соңғы жылдардағы әдебиеттерге шолу жасалып, осы салада қабылданған халықаралық актілер мен ұлттық құжаттар талданады. Осы

талдау негізінде академиялық туризмді дамытудың негізгі мәселелерін анықтап, жекелеген тұжырымдар ұсынылады.

Ғылыми материалдар мен әдістер

Бүгінгі таңда туризм саласының ауқымы кеңейіп, әлемдік деңгейде маңызды табыс көзіне айналды [1]. Туризм индустриясы қонақжайлылық, көлік пен көлікті жалға беру қызметтері сияқты демалыс қызметтерін қамтитын кең сала болып табылады. Олардың ішінде білім беру туризмі көптеген елдерде өзіндік артықшылықтары бар жылдам дамып келе жатқан туризм секторларының бірі ретінде саналады [2]. Жалпы алғанда, білім беру туризміне ересектерге арналған турлар, халықаралық және отандық университеттер мен мектеп оқушыларының саяхаттары, соның ішінде тіл мектептері, мектеп экскурсиялары және екі жақты алмасу бағдарламалары жатады [3]. Білім беру туризміне үш негізгі ерекшелік тән: саяхаттың білім беруге бағытталуы, оқу стилінің тәжірибелік болуы және оқу бағдарламасы төңірегінде ұйымдастырылуы [4]. Демек, мұнда сапардың білім алумен байланысты болғаны анық көрінеді.

Зерттеу құжаттық талдау әдісі арқылы жүргізілді. Қазақстан Республикасының туризм саласын дамытудың 2019 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына, «Білім туралы» Заңға және «Арнайы экономикалық аймақ туралы» Заңға «Әділет» нормативтік құқықтық актілерінің мемлекеттік онлайн дерекқоры арқылы қол жеткізілді. Қосымша деректер мен жарияланымдар интернет көздері мен халықаралық ұйымдар мен мемлекеттік органдардың ресми сайт-

² WTTC. (2021). *Travel & Tourism Economic Impact – World Travel & Tourism Council (WTTC)*. In *Travel & Tourism Economic Impact*. Available at: [https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2021/Global%](https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2021/Global%20Economic%20Impact%202021.pdf)

³ Мемлекеттік бағдарлама. (2019). *Қазақстан Республикасының туризм саласын дамытудың 2019 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы*. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000360>

тарынан алынды. «Туризм» және «академиялық туризм» анықтамаларын анықтауда деректердің триангуляциясын қамтамасыз ету үшін БҰҰ сарапшыларының ресми баяндамалары және Қазақстанның «Білім туралы» Заңы талданды. Жиналған мәліметтер тақырыптық талдау әдісімен талданды. Браун мен Кларктың пікіріне сәйкес, тақырыптық кодтау сенімділігі тәсілінде «зерттеушінің субъективтілігі кодтау сенімділігіне әлеуетті қауіп төндіретін «бағалау» ретінде тұжырымдалады» [5, б.39]. Зерттеуде біржақтылыққа жол бермеу үшін бірнеше зерттеушілер Мемлекеттік бағдарлама мен басқа да құжаттарды талдауға қатысты.

Ғылыми нәтижелер және талқылау

Қазақстанның туризм саласындағы мемлекеттік басымдықтары

Әдебиеттерге шолу бөлімінде айтылғандай, туризм индустриясы жұмыс орындарын қамтамасыз ететін, экспортты арттыратын және бүкіл әлем бойынша өркендеуді қамтамасыз ететін әлемдегі негізгі салалардың бірі болып табылады⁴. Қытай мен Ресей арасындағы Жібек жолының бойында орналасқан Орталық Азия мемлекеті ретінде Қазақстанның өзіндік туризм индустриясын дамытуға мүмкіндіктері зор. Ежелден бері барлық сауда керуендері Қазақстан аумағы арқылы шығыстан батысқа және керісінше өткен. Бүгінгі таңда Қазақстанның автомобиль және темір жолдары арқылы миллиондаған жолаушылар мен жүктер өтеді, бұл көлік және туристік индустрияның шешуші рөлін көрсетеді. Қазақстан Үкіметі сауда және туризм секторын дамытуға өте мүдделі, сондықтан бірнеше саяси бағдарламаларды іске қосты. Бұл саланы дамытудың негізгі құжаты Қазақстан Республикасының туризм саласын дамытудың 2019 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы болып табылады. Мемлекеттік бағдарламаға сәйкес агротуризм, аңшылық және трофей туризмі, экологиялық туризм, этнографиялық туризм, жастар туризмі, медициналық туризм және МІСЕ туризмі туризмнің негізгі басым секторлары ретінде анықталған⁵.

Туризм саласындағы мемлекеттік саясатты егжей-тегжейлі түсіну үшін дамудың негізгі бағыттары мен көрсеткіштерін көр-

сететін Мемлекеттік бағдарламаға талдау жасалды. Бұл құжат ұлттық туристік саясатты және үкімет пен министрліктердің алға қойылған міндеттерді іске асыру бойынша функционалдық міндеттерін көрсетеді. Туризм саласы дамыған елдердің тәжірибесіне сүйене отырып, Қазақстан Үкіметі бұл салада жаңа мақсаттар мен міндеттер қойып отыр. Қазақстан Үкіметі 2025 жылға қарай Қазақстан Республикасының жалпы ішкі өніміндегі туризм секторының үлесін кемінде 8%-ға арттыруды көздеп отыр (Мемлекеттік бағдарлама, 2019 ж.). Қазіргі уақытта Қазақстандағы жалпы ЖІӨ-ге жалпы үлес халықаралық ұйымның әдістемесі бойынша 6% құрайды. Осы мақсаттарға жету үшін одан әрі саяси шешімдер қабылданды. Үкімет Қазақстанның ең перспективалы туристік он аймағын анықтады. Мысалы, Алакөл көлі – жылына 2 500 000 турист әлеуеті (ағымдағы ағыны – жылына 772 000 турист), Түркістан қаласындағы тарихи-мәдени туризмді дамыту – жылына 1 500 000 турист әлеуеті (қазіргі ағын – 500 000) және т.б. (Мемлекеттік бағдарлама, 2019 ж.). Бұл бағыттар туризмді дамытудың негізгі бағыттары болып саналады, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшелігі, ерекше өнімдері және нарықты дамыту әлеуеті бар.

Сонымен қатар, Үкімет Ақмола облысындағы «Бурабай» АЭА, Түркістан облысындағы АЭА сияқты еліміздің кейбір өңірлерінде қызметтің басым түрлерін жүзеге асыру үшін арнайы экономикалық аймақ (бұдан әрі – АЭА) режимін енгізді. Заңға сәйкес АЭА Қазақстан Республикасы аумағының нақты белгіленген шекаралары бар, қызметтің басым түрлерін жүзеге асыру кезінде арнайы экономикалық аймақтың ерекше құқықтық режимі әрекет ететін бөлігі болып табылады⁶. АЭА аумағында мынадай жеңілдіктер мен преференциялар қарастырылған: есептелген КТС мөлшерін 100%-ға азайту; жер салығы ставкаларына 0 коэффициентін қолдану; салық базасының 0% ставкасы бойынша мүлік салығын есептеу; жеткізушілер үшін ҚҚС мөлшерлемесі – 0%; жер учаскесін пайдаланғаны үшін төлем – АЭА жұмыс істеу кезеңіне 0 коэффициент; АЭА-ға әкелінетін шикізат пен жабдықты кедендік баж салығынан бо-

4 WTTTC. (2021). *Travel & Tourism Economic Impact – World Travel & Tourism Council (WTTTC)*. In *Travel & Tourism Economic Impact*. Available at: <https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/2021/Global%>

5 Мемлекеттік бағдарлама. (2019). *Қазақстан Республикасының туризм саласын дамытудың 2019 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы*. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000360>

6 «Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы» Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 3 сәуірдегі № 242-VI ҚР Заңы. Мына мекенжайда қолжетімді: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P060001233_

сату; жұмыс күшін тартудың оңайлатылған тәртібі («Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы» Заң, 2019 ж.). Осылайша, біз Қазақстанның туристік саласының дұрыс дамуына мүмкіндік беретін тиісті саяси-нормативтік актілердің бар екенін көріп отырмыз.

Академиялық туризм

Алдыңғы бөлімде туризмнің рөлі талқыланды, енді біз оны халықаралық сарапшылар мен ғалымдардың көзқарастарына негізделген академиялық туризммен байланыстыруға тырысамыз. БҰҰ ДТҰ сарапшыларының пікірінше, «турист» кез келген негізгі мақсатта (іскерлік, демалыс немесе басқа да жеке мақсатта) бір жылдан аз уақытқа өзінің әдеттегі ортасынан тыс негізгі бағытқа түнеуді қамтитын саяхатқа баратын адамды білдіреді⁷. Осы жерде «білім алу және зерттеу» туристік саяхаттың «басқа себептері» болып саналатынын растады. Туризм статистикасы бойынша халықаралық ұсыныстар арасында «келуші» санатында «қысқа курстарға қатысатын және шетелде бір жылдан аспайтын толық білім алатын барлық студенттер» (ДТҰ, 2010, 17-бет) бар. Келесі бір ғалым Эразмус грантының иегерлері туралы зерттеу жүргізді, онда ол бұл студенттердің әдетте шетелде жоғары білім дәрежесі, тіл курстары немесе компанияларда немесе ғылыми-зерттеу институттарында бір жылға дейінгі алғашқы тағылымдамадан өту үшін оқитынын анықтады [6]. Ол мұндай студенттерді халықаралық академиялық туристер деп атайды және олардың қабылдаушы елдерге алатын экономикалық пайдасы кәдімгі туристерге тең. Өйткені студенттер тұрақты туристер сияқты баспананы жалға алады, мәдени орындарға, мұражайларға барады, көлікті пайдаланады, киім-кешек пен тамақ сатып алады және т.б. Басқа ғалымдар халықаралық студенттердің 93%-ы академиялық ұтқырлық аясында саяхаттағанын растағанын анықтады [7]. Сонымен қатар, авторлар қабылдаушы елді таңдаған кезде студенттер оның тарихи-мәдени мұрасы, климаттық және ауа райы жағдайлары, өмір сүру деңгейі мен қауіпсіздік жағдайлары сияқты туристік ерекшеліктерін ескеретінін анықтады. Осылайша, әдебиеттерге шолу көрсеткендей, шетелге баратын студенттер оқуын саяхаттаумен және келген елдегі мәдени және тарихи орындарды танумен то-

лықтай біріктіреді.

Галициядағы (Испания) академиялық туризм бойынша тағы бір зерттеу, Родригес және т.б. ғалымдар академиялық туризмнің экономикалық пайдасы дәстүрлі туризмнен де жоғары екенін анықтады [2]. Олар мұны академиялық туризмнің қоршаған ортаға зиянын тигізбейтіндігімен және білімді ұрпақ өсірудің болашақта орасан зор артықшылықтарға ие болуымен, сонымен қатар студенттер мен ғалымдар арасында халықаралық серіктестік орнатуға көмектесетінімен түсіндіреді. Олар қабылдаушы елге академиялық туризмнің экономикалық әсерін талдады. Галициядағы академиялық туризмнің экономикалық маңызы ең алдымен олардың болу ұзақтығымен анықталды. Егер кәдімгі туристтің орташа болуы 8 күн болса, ал академиялық турист 144 күн болған. Бұл студенттер қарапайым туристерге қарағанда 18 есе көп түн өткізеді, ал олардың орташа шығыны әдеттегі туристерге қарағанда төрт есе көп болды [2]. Сонымен қатар, академиялық туризмнің пайдасы – туризмнің маусымдық түрі емес. Студенттер әдетте тұрақты туристерге және жылдың кез келген уақытына қарағанда ұзағырақ келеді, ал кәдімгі туризм негізінен жазғы маусымға арналған. Осы зерттеу нәтижесінде бұл студенттердің 90%-ға жуығы жақын маңдағы елді мекендер мен қалаларға баратынын анықталды, ал студенттердің 50%-дан астамы оларға туыстары мен достары барғанын растады [2]. Бұл студенттердің сапарларға қосымша шығындарын көрсетеді және жаңа туристердің келуіне ықпал етеді. Сондықтан да, олар академиялық туризм кәдімгі туризмге қарағанда тиімдірек және тұрақтырақ деген қорытындыға келді.

Білім беру туризмінің кең таралғанына қарамастан, оны туризм мамандары мен маркетинг мамандары тым жиі елемейді [1]. Туристік әдебиеттерге шолу жасау білім беру туризмі бойынша зерттеу жұмыстарының аз екендігін көрсетеді. Бұл академиялық туризм туралы ешнәрсе айтылмаған Қазақстан саясатында айқын көрінеді. Қазақстанның мемлекеттік туризм бағдарламасында жастар туризмі 18 жасқа дейінгі балалар мен жастарды қамтитын туризмнің басым бағыттарының бірі ретінде белгіленген. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, 2018 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша олардың саны 3 050 770 баланы құрайды, оның 2,6

7 UNWTO. (2017). *UNWTO Convention on the Protection of Tourists and on the Rights and Obligations of Tourism Service Providers* (Vol. 10, Issue September). Available at: <https://www.unwto.org/international-code-for-the-protection-of-tourists>

пайызы туризм және өлкетану саласымен қамтылған, ал Еуропада бұл көрсеткіш 20 пайыз және одан да көп, Ресейде - 14 пайыз, Беларусьте - 10,6%⁸. Мұндай төмен қамтудың себебін материалдық базаның әлсіздігі мен үкіметтің қаржыландыруының аздығы, кадрлар мен туризм нысандарының жетіспеушілігі көрсетті. Мысалы, Атырау, Маңғыстау, Солтүстік Қазақстан облыстары мен Алматы қаласы сияқты өңірлердегі жастар туризмінің материалдық-техникалық базасы шамамен 10-20 пайызды құрайды. Қостанай және Қызылорда облыстарында жергілікті туристік және тарихи басқару ұйымдары мүлдем жоқ. Бұл жағдайда академиялық туризм оқу процесімен байланысты жастар туризміне жатады, ал пәні бастауыш немесе орта мектеп жасындағы балалар болып табылады [8]. Алайда, Қазақстандағы туризм бойынша мемлекеттік бағдарлама жастар туризмін пайдаланумен шектелген, ал академиялық туризм мүлдем айтылмаған. 18 жасқа толмаған балалардың туристік орындарға баруы, саяхаттауы, мәдени-тарихи мұралармен танысуы және т.б. болатыны жанама түрде ғана айтылады. Біздің ойымызша, Мемлекеттік бағдарламада академиялық туризмді елемеу академиялық туризмнің үлкен әлеуетін пайдалануға мүмкіндік бермейді.

Жоғарыда айтылғандай, туризм және академиялық туризм анықтамаларында туристер үшін жас шектеуі көрсетілмеген және туристік сапар барлық жеке және кәсіби оқытуларды қамтиды [1], [2], [9]. Сонымен қатар, БҰҰ ДТҰ есебінде «білім алу және зерттеу» туристік саяхаттың «басқа себептері» ретінде жіктеледі⁹. Осылайша, студент немесе академиялық қызметкер шетелге немесе басқа жерлерге сапар шегеді. Бір жылдан аз уақытты академиялық туризм деп санауға болады. Мемлекеттік бағдарламаны талдау Үкіметтің Қазақстандағы академиялық туризмді дамытатын тиісті саяси және нормативтік актілер қабылдағанын көрсетеді. Соған қарамастан, экономиканың осы секторын дамытудағы кейбір қиындықтар мен кедергілер бар. Мысалы, Шаяхметова және басқалар негізгі қауіпті факторлар ретінде инвестицияның жоқтығын, нашар туристік инфрақұрылымды және Қазақстанның аумағының кең және түрлі екенін атап кетті [10]. Олар мемлекеттік-жекеменшік

әріптестіктің тиімді болуы мүмкін деп есептейді. Сондықтан да, Үкімет Қазақстанның ең перспективалы туристік он аймағын анықтады, арнайы экономикалық аймақтарды белгіледі, инвестициялық преференциялар берді, инвестициялық жобалар, салықтық преференциялар мен жеңілдіктер бекітті. Сондықтан да, Қазақстанда жаңа бизнес пен туризм инфрақұрылымын дамытуға нақты мүмкіндік бар.

Басқа зерттеушілер Қазақстанның кейбір аймақтарында халықаралық университеттік кампустарды құру арқылы академиялық туризмді дамытуға үлкен мүмкіндіктер бар деп болжайды. Алтынбасов және т.б. ғалымдардың пікірінше Түркістан облысы орналасқан жеріне, халқының тығыздығына, климаты мен ауа райы жағдайына, бай тарихи және мәдени мұрасына байланысты академиялық туризмді дамыту үшін қолайлы орын болып табылады [11], [12]. Туристік бағыттардың бұл сипаттамаларын басқа авторлар да туристік тартымдылықтың негізгі элементтері ретінде санайды [1], [2], Осылайша, аймақта жаңа халықаралық университеттік кампустарды құру және шетелдік студенттер мен ғалымдарды тарту академиялық туризмнің дамуына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Бұл мәселелерді талқылау келесі бөлімде егжей-тегжейлі қарастырылады.

Халықаралық университеттік кампустар

Көптеген зерттеулер халықаралық университеттік кампустарды және әлемдік деңгейдегі университеттердің филиалдарын құру кейбір елдердегі жоғары білім беру жүйесіне оң әсер еткенін көрсетеді [13], [14]. Интернационализация нәтижесінде кейбір елдер мен қалалар аймақтық білім беру хабына айналды және мұндай саясат халықаралық студенттер мен ғалымдардың келуін айтарлықтай жеңілдетті. Найттың пікірінше Біріккен Араб Әмірліктері, Катар, Ботсвана, Малайзия, Сингапур және Гонконг сияқты алты білім хабы бар [13]. Халықаралық университеттік кампустарды немесе әлемдік университеттердің филиалдарын құру интернационалдандырудың бір көрінісі болып табылады және бұл Қазақстанның оңтүстік аймағына Орталық Азиядағы білім беру хабына айналуға мүмкіндік береді. Мұндай саяси шешім мындаған халықаралық сту-

⁸ Мемлекеттік бағдарлама. (2019). Қазақстан Республикасының туризм саласын дамытудың 2019 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000360>

⁹ UNWTO. (2017). UNWTO Convention on the Protection of Tourists and on the Rights and Obligations of Tourism Service Providers (Vol. 10, Issue September). Available at: <https://www.unwto.org/international-code-for-the-protection-of-tourists>

денттер мен ғалымдардың аймаққа келуіне және жергілікті туризмнің дамуына үлкен септігін тигізеді деп ойлаймыз.

Халықаралық университеттік кампустар мен филиалдарды құру арқылы академиялық ұтқырлықты қарқынды дамыту мүмкіндігі бар:

Біріншіден, әлемдегі ағылшын тілді университеттердің озық тәжірибесі. Ағылшын тілі әлемдік жоғары білім мен зерттеулерде жоғары мәртебеге ие екені сөзсіз. Мысалы, қазіргі уақытта АҚШ, Ұлыбритания, Канада және Австралия шетелдік студенттерді тартуда жетекші елдер болып табылады. Бұл елдердің университеттері QS WUR, TIMES сияқты беделді жаһандық рейтингтерде алғашқы орындарға ие. Сонымен қатар, Нидерландыда, Германияда, Испанияда және басқа да еуропалық елдерде ағылшын тілі жетекші университеттерде жиі оқытылады [15]. Қытай, Үндістан және Оңтүстік Корея сияқты Азия елдерінің өзінде ағылшын тілі жоғары білім мен зерттеулерде танымал бола бастады, ал олардың университеттері жаһандық рейтингтердегі өз позицияларын үнемі жақсартып келеді [16]. Мысалы, Қытайдың C9 лига университеттері Цинхуа университеті мен Пекин университеті QS WUR рейтингінде 17-ші және 18-ші орында тұр (QS WUR, 2022)¹⁰. Бұл университеттерде ағылшын тілі оқу мен зерттеу тіліне айналды. Бұған халықаралық рейтингтердің әсері тікелей әсер етеді, мысалы, халықаралық журналдарда мақалаларды ағылшын тілінде жариялау талабы. Жетекші халықаралық университеттік кампустардың тәжірибесі ағылшын тілінде оқыту әлемнің түкпір-түкпірінен студенттерді тартатынын көрсетеді. Сондықтан да, қазақ және орыс тілдерінде сабақ беру арқылы шетелдік студенттерді тарту қиын.

Екіншіден, халықаралық студенттер мен жас зерттеушілер қысқа мерзімді академиялық ұтқырлық бағдарламалары аясында халықаралық университет кампустарына жиі келеді. Мұны Назарбаев Университетінің мысалында көруге болады. Онда оқыту мен зерттеу толығымен ағылшын тілінде жүреді. Сондықтан да, шетелдік студенттер мен жас зерттеушілер үшін тілдік кедергі жоқ. Мұндай орта халықаралық қатынастардың дамуына өте қолайлы екені сөзсіз. Сондай-ақ, соңғы жылдары білім беруді интернационалдандыруға байланысты ТМД елдерін-

де ағылшын тілінде оқыту кеңінен тарады. Қазақстанда білім беру саласындағы Мемлекеттік бағдарламада жалпы білім беретін мектептерде ағылшын тілін оқыту міндеттемесі, сондай-ақ Назарбаев зияткерлік мектептерінде ағылшын тілінде оқыту тәжірибесі енгізілді. Қазақстанда және ТМД-ның басқа елдерінде Хейлибери және Мирас сияқты көптеген халықаралық және жекеменшік элиталық мектептер бар. Оларда оқу таза батыстық жүйе бойынша ағылшын тілінде жүргізілуде және оның түлектері Гарвард сияқты әлемдік университеттерге қабылданып жатыр. Бұл үрдіс ағылшын тілінің танымалдылығын жылдам арттыруда. Осылайша, болашақ халықаралық кампустарда оқитын студенттер саны мен академиялық ұтқырлық бағдарламасы бойынша келетін студенттер саны жеткілікті болады.

Үшіншіден, профессор-оқытушылар құрамы мен ғалымдардың бір жылға дейінгі кезеңдегі академиялық ұтқырлығы барған сайын кең таралып келеді. Академиялық ұтқырлық жоғары оқу орындарының жаһандық жоғары білім беру аймағына интеграциялануында маңызды рөл атқарып, сапалы жаңа еңбек ресурстарын қалыптастыруға ықпал ететін маңызды фактор болып отыр [2], [17]. Академиялық ұтқырлықты арттыру Болон процесінің маңызды бағыты болып табылады. Академиялық ұтқырлықтың жоғары болуы дамыған инфрақұрылымды білдіретіні анық, бұл өз кезегінде академиялық туризмнің өсуіне оң әсер етеді. Шетелдік оқытушылар әдетте бір жылға дейін қысқа мерзімге келеді. Яғни, оларды халықаралық академиялық туристер ретінде қарастыруға болады. Сонымен қатар, Қазақстанның білім беру заңнамасында белгіленген талаптарға сәйкес, докторанттардың екі ғылыми жетекшісі болуы керек. «Білім туралы» заңға сәйкес, бір жетекші шетелдік профессор болуы керек және кем дегенде бір ай немесе бір семестр сабақ беруге келуі керек. Бұл талап халықаралық академиялық ұтқырлық санының артуына да ықпал етеді.

Төртіншіден, халықаралық университет кампустарында оқу тілі ағылшын тілі болғандықтан, түрлі ғылыми конференциялар, форумдар, саммиттер, жазғы мектептер үшін көптеген мүмкіндіктер бар. Бұл Қазақстанда MICE туризмін дамытуға мүмкіндік береді. Тағы басқа зерттеушілердің пікірінше, іскерлік туризм іскерлік мақсат-

¹⁰ QS World University Rankings, 2022 / Available at: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2022>. (n.d.).

тағы саяхаттарды білдіреді және оны МІСЕ аббревиатурасымен сипаттауға болады: жиналыстар, ынталандырулар, конвенциялар, көрмелер [18]. Келесі ғалымдар зерттеуді Еуропаның бірнеше елдеріндегі халықаралық конференцияларға қатысушылармен жүргізді және конференциялардың тиімді факторларын туристік өнім ретінде анықтады. Олар конференциялардың тиімді болуының маңызды факторы қосымша іс-шаралар бағдарламасын ұйымдастыру, атап айтқанда, қаланың көрікті жерлерін аралау, мәдени және ойын-сауық орындарына бару, кәсіби байланыстар орнату және өз институтын алға жылжыту екенін анықтады [19]. Демек, туристер ретінде конференцияға қатысушылар ұйымдастырушылардан өздерінің жеке және кәсіби қажеттіліктерін қанағаттандыруды күтеді. Бір жағынан, мұндай іс-шаралар Мемлекеттік бағдарламада басымдық ретінде танылған МІСЕ туризмін дамытуға үлкен септігін тигізеді. Екінші жағынан, бұл университет ғалымдарына халықаралық серіктестік орнатуға мүмкіндік береді. Осыған байланысты зерттеушілер халықаралық академиялық ұтқырлық оқытушыларға бейресми өзара әрекеттесуге, ынтымақтастыққа, тіл тәжірибесіне және интернационалдандыруға мүмкіндік беретінін анықтады [20]. Мысалы, университет оқытушылары шетелдік әріптестерімен бірлескен ғылыми жобаларды жиі жүргізіп, мақалалар жариялайды. Университет сондай-ақ әртүрлі іс-шараларды өткізу үшін өз ғимараттарын мемлекеттік және жеке ұйымдарға жалға беру арқылы қаражат таба алады. Жаз мезгілінде қысқа мерзімді ағылшын тілі курстары жақын маңдағы елдер мен қалалардан студенттер мен туристерді тарта алады. Сондай-ақ бұл университеттердің кәсіпкерлік әлеуетін дамытудың және қаржылық әртараптандырудың тиімді жолы.

Қазақстанның оңтүстік аймақтарында халықаралық университеттік кампустарды құру мүмкіндігі де зерттеушілер тарапынан талданды [11]. Олар университет кампустарына көрші елдерден жүздеген мың студенттерді тарта отырып, білім беру мен зерттеу сапасын айтарлықтай арттыра алатынын болжады. Сондай-ақ, олар Түркістан облысы бірнеше себептерге байланысты Қазақстанның және әлемнің жетекші университеттерінің жаңа университеттік кампустар мен филиалдарын орналастыруға тамаша

орын екенін айтты. Біріншіден, Үкімет Түркістан облысында арнайы экономикалық аймақ режимін енгізді, онда тиісті фискалдық преференциялар мен салық жеңілдіктері бар арнайы құқықтық режим жұмыс істейді. Мысалы, Үкімет инвесторларға салықсыз жер телімдерін бере алады және туристік инфрақұрылымды қамтамасыз етуге қолдау көрсете алады. Сонымен қатар, Қазақстанда мемлекеттік университеттердің ұйымдық-құқықтық мәртебесі өзгеріп жатқанын және енді олар бизнес-компаниялар ретінде еркін жұмыс істей алатынын атап өткен жөн [20]. Бұл заңнамалық түзету Қазақстанның жетекші жоғары оқу орындарына Түркістан облысында өз филиалдарын ашуға мүмкіндік береді. Екіншіден, Түркістан облысы Өзбекстанмен (35,3 млн. халық) және Қырғызстанмен (7 млн. адам) көршілес, халық тығыздығы жоғары жалғыз аймақ болып табылады [11]. Статистикаға сүйенсек, Түркістан облысында көршілес аудандардан 20 мыңға жуық студент білім алған. Мысалы, тек Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінде 10 184 халықаралық студент оқиды, олардың 7 мыңнан астамы Өзбекстаннан келеді¹¹. Түркістан облысының жоғары оқу орындары қазақ және орыс тілдерінде білім беретін қарапайым мемлекеттік және жекеменшік университеттер болып табылады. Демек, ағылшын тілінде оқытатын жаңа университеттік кампустарды құру көршілес елдерден келген халықаралық студенттерді жоғарылатуы мүмкін. Үшіншіден, Түркістан өлкесінің ауа-райы мен климаттық жағдайы Қазақстанның басқа аймақтарына қарағанда жұмсақ. Сонымен қатар, туристер үшін көптеген тарихи, сәулеттік және мәдени орындар бар. Мысалы, Түркістан қаласы Қожа Ахмет Ясауи кесенесі, Арыстан баб кесенесі сияқты ЮНЕСКО қорғаған мәдени мұралары бар Қазақ хандығының бұрынғы астанасы. Сонымен қатар, Түркістан облысында Ақсу-Жабағылы мемлекеттік табиғи қорығы мен Қаратау мемлекеттік табиғи қорығы бар, олар көптеген керемет таулы аймақтары, көлдері, өзендері, сирек жабайы жануарлары мен өсімдіктері бар. Осыған байланысты, пандемия кезінде әлеуетті қауіпсіз туризм болып саналатын эко және геотуризм үшін тамаша мүмкіндік бар. Демек, Түркістан өлкесінің мұндай сипаттары оның туризмді дамытуға үлкен әлеуеті бар екенін

11 Brand Book (2020). Auezov South Kazakhstan State University / Available at: [https://academy.auezov.edu.kz/wp-content/uploads/2020/06. \(n.d.\)](https://academy.auezov.edu.kz/wp-content/uploads/2020/06. (n.d.))

көрсетеді және оны туристер үшін тартымды орынға айналдырады.

Жалпы алғанда, академиялық туризм мәселелерін талдау кезінде халықаралық студенттердің жалпы санын назардан тыс қалдыруға болмайды, өйткені ол осы секторға жанама әсер етуі мүмкін. Жоғарыда айтылғандай, бір жылдан астам уақыт келген халықаралық студенттер академиялық ұтқырлыққа жатпайды, бірақ академиялық туристер сияқты мемлекетке табыс әкеледі. Батыс әлеміндегі жоғары білім соның дәлелі. Мысалы, АҚШ-та 1 миллионнан астам шетелдік студент, ал Ұлыбританияда 500 мың шетелдік студент оқиды. Жалпы, Ұлыбританияда 162 университетте шамамен 2,5 миллион студент оқиды екен, оның 2,0 миллионы отандық және 500 мыңға жуық шетелдік студенттер. Ұлыбританияда 2,0 миллион отандық студенттер жылына £7,000-нан £11,000-ға дейін төлейді, ал халықаралық студенттер үш-төрт есе көп төлейді. Ұлыбританияда халықаралық студенттер үшін бакалавриат медициналық дәрежесі үшін оқу ақысы £38,000 дейін (53,700 АҚШ доллары) немесе одан да көп. Жоғары білімнен кейінгі деңгейде шетелдік студенттердің жылдық оқу ақысы шамамен 11 000 фунт стерлингтен (15 545 АҚШ доллары) басталып, 32 000 фунт стерлингке (45 200 АҚШ доллары) дейін көтерілді [21]. Демек, 500 000 шетелдік студенттен түскен кіріс 2,0 миллион отандық студенттің кірісіне тең. Олардың ішінде жүздеген мың адам халықаралық академиялық туристер деп санауға болатын тіл және магистратура курстарында бір жыл ішінде оқиды. Сондықтан да, Батыс елдері жоғары білімге ерекше мән беріп, шетелдік студенттерге қолайлы жағдай жасауға ұмтылуда.

Қорытындылай келе, Қазақстанның оңтүстігінде халықаралық университеттік кампусардың ашылуы академиялық туризмді арттыруға мүмкіндік береді деп болжауға болады. Қазақстан Үкіметінің преференциялар мен салық жеңілдіктеріне

қатысты енгізген саяси және құқықтық шаралар кешені инвесторлардың қатысуы үшін қолайлы жағдай болып табылады. Түркістан өлкесінің табиғи, географиялық, халқы, климаты, ауа райы, тарихи-мәдени мұрасы халықаралық және отандық туристерді тартудың негізгі факторлары болып табылады. Сонымен қатар, бұл іскерлік туризмге, эко және геотуризмге оң әсер етуі мүмкін.

Қорытынды

Мемлекеттік бағдарламаны талдау Қазақстан Үкіметінің министрліктер мен жергілікті атқарушы органдардың алдына туризмді дамыту бойынша өте ауқымды мақсаттар мен міндеттер қойғанын көрсетті. Үкімет арнайы экономикалық аймақтарды, дамудың басым бағыттарын, инвесторлар үшін барлық фискалдық ынталандырулары бар басым инвестициялық жобаларға преференцияларды, мысалы, туристік базаларды, қонақ үйлерді, нысандарды салу үшін бос жер телімдерін, туристік қызметті дамытуға байланысты басқа да көптеген жеңілдіктерді белгіледі. Алайда, Үкіметтің бағдарламасында балалар мен жастарға арналған туризмге баса назар аударылғанымен, университеттік туризм туралы айтылмаған. Бұл академиялық туризмге ұлттық туристік саясатты жасауға атсалысқан мамандар мен сарапшылар назардан тыс қалдыратынын алға тартқан сарапшылар мен ғалымдардың пікірін растайды. Біз академиялық туризмді жергілікті туризм мен экономикалық даму үшін орасан зор әлеуеті бар туризмнің басым секторы ретінде қарастыруы керек деп есептейміз. Осы орайда халықаралық университеттік кампусарды құру маңызды рөл атқара алады. Бұл идеяны жүзеге асыру көрші елдерден мыңдаған студенттер мен ғалымдарды тартуға көмектеседі және туристік қызметтің дамуына нақты серпін бола алады. Сонымен қатар, ол МІСЕ туризмі, экотуризм сияқты басқа туризм секторларына оң әсер етуі мүмкін.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Schumann, F. R. 2018. *Managing educational tourism in higher education. Journal of Global Tourism Research*, 3(2). Available at: https://doi.org/10.37020/jgtr.3.2_81 жүктелген күні: 09.01.23
2. Rodríguez, X. A., Martínez-Roget, F., & Pawlowska, E. 2013. *Academic tourism: A more sustainable tourism. Regional and Sectoral Economic Studies*, 13(2). Available at: https://www.researchgate.net/publication/261197140_Academic_tourism_A_more_sustainable_tourism жүктелген күні: 09.01.23
3. Ritchie, B. W., Carr, N., & Cooper, C. 2003. *Managing Educational Tourism. In Managing Educa-*

- tional Tourism. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2003.08.003> жүктелген күні: 09.01.23
4. Pitman, T., Broomhall, S., Mcewan, J., & Majocha, E. 2010. *Adult learning in educational tourism. Australian Journal of Adult Learning*, 50(2). Available at: <https://www.academia.edu/3253204> жүктелген күні: 11.01.23
 5. Braun, V., & Clarke, V. 2021. *Can I use TA? Should I use TA? Should I not use TA? Comparing reflexive thematic analysis and other pattern-based qualitative analytic approaches. Counselling and Psychotherapy Research*, 21(1). Available at: <https://doi.org/10.1002/capr.12360> жүктелген күні: 09.01.23
 6. Cerdeira Bento, J. P. 2014. *The determinants of international academic tourism demand in Europe. Tourism Economics*, 20(3). Available at: <https://doi.org/10.5367/te.2013.0293> жүктелген күні: 09.01.23
 7. Lesjak, M., Juvan, E., & Podovšovnik, E. 2020. *Erasmus+ mobility: Empirical insights into Erasmus+ Tourists' behaviour. Academica Turistica*, 13(1), 35–50. Available at: <https://doi.org/10.26493/2335-4194.13.35-50> жүктелген күні: 09.01.23
 8. McGladdery, C. A., & Lubbe, B. A. 2017. *Rethinking educational tourism: proposing a new model and future directions. In Tourism Review (Vol. 72, Issue 3)*. Available at: <https://doi.org/10.1108/TR-03-2017-0055> жүктелген күні: 09.01.23
 9. Pinto, M. J. A., Moscardi, E. H., Gomes, E. L., & Nakatani, M. S. M. 2021. *The touristudent: How international academic mobility can contribute to tourism. Journal of International Students*, 11(1), 60–80. Available at: <https://doi.org/10.32674/jis.v11i1.1670> жүктелген күні: 09.01.23
 10. Shayakhmetova, L., Maidyrova, A., & Moldazhanov, M. 2020. *State regulation of the tourism industry for attracting international investment. Journal of Environmental Management and Tourism*, 11(6). Available at: [https://doi.org/10.14505/jemt.v11.6\(46\).19](https://doi.org/10.14505/jemt.v11.6(46).19) жүктелген күні: 10.01.23
 11. Altynbassov, B., Myrzatayev, N., Barlykov, Y., Kozhabekov, S., Nazikova, Z., Narenova, A., & Bayanbayeva, A. 2021. *The establishment of international university campuses as a key factor in the development of local tourism in the Turkestan region in Kazakhstan: Economic and legal aspects. Journal of Environmental Management and Tourism*, 12(6). Available at: [https://doi.org/10.14505/jemt.v12.6\(54\).03](https://doi.org/10.14505/jemt.v12.6(54).03) жүктелген күні: 10.01.23
 12. ALTYNBASSOV, Bakhyt et al. 2022. *Academic Tourism as an Emerging Tourism Industry in Kazakhstan. Journal of Environmental Management and Tourism*, [S.l.], v. 13, n. 6, p. 1646-1657, ISSN 2068-7729. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/7277>. жүктелген күні: 16.01.23
 13. Knight, J. 2018. *International Higher Education Hubs. In Encyclopedia of International Higher Education Systems and Institutions*. Available at: https://doi.org/10.1007/978-94-017-9553-1_251-1 жүктелген күні: 10.01.23
 14. Knight, J. 2021. *Higher education internationalization: concepts, rationales and frameworks. Revista REDALINT, Volumen 1(Número 1)*, 65–88. Available at: <http://revele.uncoma.edu.ar/index.php/redalint/article/view/3090> жүктелген күні: 10.01.23
 15. Gill, S. K., & Kirkpatrick, A. 2012. *English in Asian and European Higher Education. In The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Available at: <https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal0383> жүктелген күні: 10.01.23
 16. Hu, G. 2019. *English-medium instruction in higher education: Lessons from China. Journal of Asia TEFL*, 16(1). Available at: <https://doi.org/10.18823/asiatefl.2019.16.1.1.1> жүктелген күні: 11.01.23
 17. Larsen, M. 2020. *Transnational Academic Mobility: A Case Study of Fifteen Academics. Comparative and International Education*, 49(1). Available at: <https://doi.org/10.5206/cie-eci.v49i1.13433> жүктелген күні: 11.01.23
 18. Dwyer, L., & Forsyth, P. 1997. *Impacts and benefits of MICE tourism: a framework for analysis. Tourism Economics*, 3(1). Available at: <https://doi.org/10.1177/135481669700300102> жүктелген күні: 11.01.23
 19. Cieślowski, K., & Brusokas, A. 2020. *Selected attractiveness factors of academic conferences as a product on the international tourism market. Tourism(Poland)*, 30(1). Available at: <https://doi.org/10.18778/0867-5856.30.1.13> жүктелген күні: 12.01.23
 20. Greek, M., & Jonsmoen, K. M. 2021. *Transnational academic mobility in universities: the impact on a departmental and an interpersonal level. Higher Education*, 81(3). Available at: <https://doi.org/10.1007/s10734-020-00558-7> жүктелген күні: 12.01.23
 21. Playdon, J. 2022. *How Much Does it Cost to Study in the UK? Available at: https://www.topuniversities.com/student-info/student-finance* жүктелген күні: 12.01.23

REFERENCES

1. Schumann, F. R. 2018. *Managing educational tourism in higher education. Journal of Global Tourism Research*, 3(2). Available at: https://doi.org/10.37020/jgtr.3.2_81 accessed: 09.01.23

2. Rodríguez, X. A., Martínez-Roget, F., & Pawlowska, E. 2013. *Academic tourism: A more sustainable tourism*. *Regional and Sectoral Economic Studies*, 13(2). Available at: https://www.researchgate.net/publication/261197140_Academic_tourism_A_more_sustainable_tourism accessed: 09.01.23
3. Ritchie, B. W., Carr, N., & Cooper, C. 2003. *Managing Educational Tourism*. In *Managing Educational Tourism*. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2003.08.003> accessed: 09.01.23
4. Pitman, T., Broomhall, S., Mcewan, J., & Majocho, E. 2010. *Adult learning in educational tourism*. *Australian Journal of Adult Learning*, 50(2). Available at: <https://www.academia.edu/3253204> accessed: 11.01.23
5. Braun, V., & Clarke, V. 2021. *Can I use TA? Should I use TA? Should I not use TA? Comparing reflexive thematic analysis and other pattern-based qualitative analytic approaches*. *Counselling and Psychotherapy Research*, 21(1). Available at: <https://doi.org/10.1002/capr.12360> accessed: 09.01.23
6. Cerdeira Bento, J. P. 2014. *The determinants of international academic tourism demand in Europe*. *Tourism Economics*, 20(3). Available at: <https://doi.org/10.5367/te.2013.0293> accessed: 09.01.23
7. Lesjak, M., Juvan, E., & Podovšovnik, E. 2020. *Erasmus+ mobility: Empirical insights into Erasmus+ Tourists' behaviour*. *Academica Turistica*, 13(1), 35–50. Available at: <https://doi.org/10.26493/2335-4194.13.35-50> accessed: 09.01.23
8. McGladdery, C. A., & Lubbe, B. A. 2017. *Rethinking educational tourism: proposing a new model and future directions*. In *Tourism Review (Vol. 72, Issue 3)*. Available at: <https://doi.org/10.1108/TR-03-2017-0055> accessed: 09.01.23
9. Pinto, M. J. A., Moscardi, E. H., Gomes, E. L., & Nakatani, M. S. M. 2021. *The touristudent: How international academic mobility can contribute to tourism*. *Journal of International Students*, 11(1), 60–80. Available at: <https://doi.org/10.32674/jis.v11i1.1670> accessed: 09.01.23
10. Shayakhmetova, L., Maidyrova, A., & Moldazhanov, M. 2020. *State regulation of the tourism industry for attracting international investment*. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 11(6). Available at: [https://doi.org/10.14505/jemt.v11.6\(46\).19](https://doi.org/10.14505/jemt.v11.6(46).19) accessed: 10.01.23
11. Altynbassov, B., Myrzatayev, N., Barlykov, Y., Kozhabekov, S., Nazikova, Z., Narenova, A., & Bayanbayeva, A. 2021. *The establishment of international university campuses as a key factor in the development of local tourism in the turkestan region in Kazakhstan: Economic and legal aspects*. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 12(6). Available at: [https://doi.org/10.14505/jemt.v12.6\(54\).03](https://doi.org/10.14505/jemt.v12.6(54).03) accessed: 10.01.23
12. ALTYNBASSOV, Bakhyt et al. 2022. *Academic Tourism as an Emerging Tourism Industry in Kazakhstan*. *Journal of Environmental Management and Tourism*, [S.l.], v. 13, n. 6, p. 1646-1657, ISSN 2068-7729. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/7277>. accessed: 16.01.23
13. Knight, J. 2018. *International Higher Education Hubs*. In *Encyclopedia of International Higher Education Systems and Institutions*. Available at: https://doi.org/10.1007/978-94-017-9553-1_251-1 accessed: 10.01.23
14. Knight, J. 2021. *Higher education internationalization: concepts, rationales and frameworks*. *Revista REDALINT, Volumen 1(Número 1.)*, 65–88. Available at: <http://revel.uncoma.edu.ar/index.php/redalint/article/view/3090> accessed: 10.01.23
15. Gill, S. K., & Kirkpatrick, A. 2012. *English in Asian and European Higher Education*. In *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Available at: <https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal0383> accessed: 10.01.23
16. Hu, G. 2019. *English-medium instruction in higher education: Lessons from China*. *Journal of Asia TEFL*, 16(1). Available at: <https://doi.org/10.18823/asiatefl.2019.16.1.1.1> accessed: 11.01.23
17. Larsen, M. 2020. *Transnational Academic Mobility: A Case Study of Fifteen Academics*. *Comparative and International Education*, 49(1). Available at: <https://doi.org/10.5206/cie-eci.v49i1.13433> accessed: 11.01.23
18. Dwyer, L., & Forsyth, P. 1997. *Impacts and benefits of MICE tourism: a framework for analysis*. *Tourism Economics*, 3(1). Available at: <https://doi.org/10.1177/135481669700300102> accessed: 11.01.23
19. Cieślowski, K., & Brusokas, A. 2020. *Selected attractiveness factors of academic conferences as a product on the international tourism market*. *Tourism(Poland)*, 30(1). Available at: <https://doi.org/10.18778/0867-5856.30.1.13> accessed: 12.01.23
20. Greek, M., & Jonsmoen, K. M. 2021. *Transnational academic mobility in universities: the impact on a departmental and an interpersonal level*. *Higher Education*, 81(3). Available at: <https://doi.org/10.1007/s10734-020-00558-7> accessed: 12.01.23
21. Playdon, J. 2022. *How Much Does it Cost to Study in the UK?* Available at: <https://www.topuniversities.com/student-info/student-finance> accessed: 12.01.23